

ƏLİZADƏ GÜLZAR CABIR QIZI

Bakı Slavyan Universiteti (BSU)

Bakı şəhəri, s.rüstəm küç., 33.

E-mail: gulzar.elizade@icloud.com

M.QORKİ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA

Açar sözlər: Maksim Qorki, azərbaycan ədəbiyyatı, rus ədəbiyyatı, hekayə və əsərlər, ədəbi əlaqələr.

Keywords: Maxim Gorky, azerbaijani literature, russian literature, stories and works, literary relations.

Ключевые слова: Максим Горький, азербайджанская литература, русская литература, рассказы и произведения, литературные связи.

M.Qorki çoxşaxəli bədii yaradıcılığa malik olan Rus ədəbiyyatının əsas yazıçılarından biridir. Yaradıcılıq dövründə dram, pyes və hekayələr ustadı kimi şöhrət qazanmışdır. Yoxsulluq və acı dolu həyatı olduğu üçün rus dilində “acı” mənasında işlənən “Qorki” ləqəbini istifadə etməyə başlamışdır. Görkəmli əsərlərin müəllifi A.M.Qorki 1868-ci ildə Novqorod şəhərində anadan olmuşdur. Rus ədəbiyyatı haqqında danışarkən biz M.Qorkinin yaradıcılığına diqqət etməliyik. Müəllifin üslubu əsərin dilini, xarakterini tam bildirir. M.Qorki hekayələri ilə o zamanın bir çox məsələlərinə toxunmuş və onlara aid tipik obrazlar yaratmağı unutmamışdır. Qorkini Qorki edən onun dünyası deyil, inqilabi fikirləri idi. İnqilab zamanı ədəbiyyatın taleyi inqilaba bağlıdır. M.Qorki inqilaba sadıq qalıb, öz yaradıcılığında, ədəbi inkişafında yüksəlişə, yeni bir səhifəyə addım atmışdır. Həqiqətdir ki, ədib bəzən səhv fikirlərə düçar olub, marksizm dünyasından uzaqlaşmışdır. Tarixi və inqilabi inkişafı fəhlə sinfinin fəaliyyəti ilə əlaqədar idi. Ümumiyyətlə, M.Qorkinin əsərlərini 3 hissəyə bölərək təhlil etmək olar. İlk əsərləri hekayələridir. Bu hekayələr daha çox avaraların həyat yolundan bəhs edirdi. Daha sonra yazıçı romanlar qələmə almağa başlamışdır. Romanlarda rus xalqının həyatını, sosial məsələlərini realist üslubda təsvir etmişdir. Son hissəyə gəldikdə isə, bu dövr “Uşaqlığım” romanı ilə başlayır. Onun həyatını təsvir edən 3 cildlik əsərlər meydana çıxır. “Mənim uşaqlığım”, “Mənim dünyam” və “Mənim Universitetlətim” romanı – 4 il ərzində tamamlanmışdır.

Ədibin yaradıcılığı XX əsrin 90-cı illərinə təsadüf etmiş və bir-birinin ardınca gözəl romantik əsərlər qələmə almışdır. İlk çap edilən əsəri “Makar Çudra” olsa da, bu zamana qədər ədib bir çox şeir və poemalar qələmə almışdır. Sonrakı illərdə M.Qorki bir çox oçerk, hekayə və felyetonlar qələmə almışdır. “Qarı İzergil”, “Bir dəfə payızda”, “Nəticə”, “Şahin Nəğməsi” və s. başqa hekayələri “Samarskaya qazeta” da çap olunmuşdur. [2.7]

M.Qorkinin yazdığı dram əsərləri fəlsəfə dərinliyi ilə fərqlənirdi. “Yeçor Bulıçov və başqaları”, “Dostiqayev və başqaları” bu dərinliyə aid olan əsərlər idi.

Qorkinin Azərbaycan ədəbiyyatına təsiri böyük idi. Onun haqqında ədəbiyyatşünaslardan M.Arif, M.Hüseyn, M.Cəlal, M.İbrahimov və s. tədqiqat işləri aparmışlar. K.Talibzadənin "Qorki və Azərbaycan" monoqrafiyası bu sahədə ən gözəl nümunələrdəndir. Mir Cəlalin rus yazıçılarının, şairlərinin yaradıcılığına həsr etdiyi məqalələri onun rus ədəbiyyatını, tarixini dərinlən bildiyini, bu barədə tədqiqatlar apardığını görmək olur.

Qorki Azərbaycan xalqının sevimli yazıçılarından biridir. Azərbaycan, xüsusilə Bakı Qorkinin həmişə diqqətini cəlb etmişdi. Yazıçı Bakıya birinci dəfə 1892-ci ildə, ikinci dəfə 1897-ci ildə gəlmişdi. Azərbaycan xalqının həyatı, dünyası, sosial vəziyyəti ilə yaxından tanış olmuşdu. Yazıçı həm də Azərbaycan xalqının şifahi ədəbiyyatı, xalq qəhrəmanlarının həyatı ilə maraqlanıb, Qaçaq Nəbi və Qaçaq Kərəm haqqında məlumat toplayıb, bu məlumatları öz ana dilinə tərcümə edib və nəşr etdirmişdi.

Qorki Bakıya artıq üçüncü dəfə 1928-ci ildə oğlu ilə birlikdə gəlmişdi. Bakıda cəmi üç gün qalıb. Bu zaman ərzində neft mədənlərinə, zavodlara, Mərdəkana gedib daha sonra alimlər, ədiblər, ictimai xadimlərlə görüşmüşdü.

Qorki Bakıya, şəhərimizi gördüyü ilk gündən bağlanmışdı. Xalq şairi Səməd Vurğun Qorkinin Bakıya bəslədiyi məhəbbəti xatirələrinin birində belə təsvir edirdi: "...Arada bir o məndən Bakını soruşdu. Mən ona Bakının bu son illərdə nə qədər dəyişdiyindən, gözəlliyindən danışdığım zaman onun arıq üzündə təbəssümlər oynayır, gözləri gülmür və "Çox gözəl!"- deyirdi. O, bizim Bakını çox sevirdi". [5]

Qorki Dağüstü parkdan Bakı gecələrini təsvir edərək belə deyirdi: "Gecə mən Bakıya dağ üzərindən baxırdım. Burada nəbatat bağı salmaq ehtimalı vardır. Buradan baxarkən şəhərdə, mədənlərdə, gecə işin davam etdiyi Bibiheybətdə işıqların çoxluğu və gözəlliyi məni heyrətə salmışdı. Gecələr Vezuvi dağından baxdıqda, Neapol çox gözəl görünür. Bu qədim şəhərdə və onun limanında yanan işıqlar körfəzin sularına əks edərək, zəngin bir rəng oynadı əmələ gətirir. O gecəyədək mən bundan gözəl mənzərə təsəvvür etmirdim. Lakin Bakı daha zəngin, daha bol işıqlandırılır. Neapol körfəzində olduğu kimi, burada da sahilin minlərlə işığı Xəzərin qara güzgüsündə əks edir".

Üçüncü dəfə yəni sonuncu dəfə Bakıya qonaq olduğu zaman Qorkinin sevincinin səbəbi burada yeni bir aləmlə, əvvəl gördüklərindən fərqli yeni bir həyatla qarşılaşması idi. Yazıçı belə bir fikir bildirmişdir: "Mən artıq çoxları ilə söhbət etmişəm, çoxlarını görmüşəm, çoxlarına diqqət yetirmişəm. Bu, başqa xalqdır. Bu, o xalq deyildir... O, istədiyi hər şeyi yaratmalıdır və bunu o bacarır, bunu o edəcək də". [5]

Qorki Azərbaycan xalqını "qədim istedadlı xalq" adlandırmışdı. Azərbaycan xalqının Qorki kimi böyük bir ədibə biganə qalması mümkün deyildi. Qorkinin həyatı son dərəcə çətin olmuşdur. O, bədii ədəbiyyata məktəbdən deyil, təsadüfi kitablardan, rus xalqının rəngarəng bədii təsiri ilə gəlmişdir. Qorkinin ilk müəllimi onun xalqının ədəbiyyatı olmuşdur. Buna görə də xalq ədəbiyyatının təsir qüvvəsini öz əsərlərində misallarla izah edə bilmişdir.

Mir Cəlalin Qorki haqqında fərqli, biri-birindən dəyərli məqalələri vardır. Yazıçının 1968-ci ildə M.Qorkinin 100 illik yubileyi münasibəti ilə yazdığı "Bədii söz ustalarının böyük müəllimi" məqaləsi neçə-neçə kitablara bərabərdir.

Mir Cəlal bildirirdi ki, Maksim Qorkinin əsərlərində sadə insanların nə qədər qürurlü və qüdrətli təsvir olunması məndə heyranlıq doğururdu. O, daha sonra bildirir ki, XX əsrdə xalq içində Qorki qədər oxunan, bəyənilən ikinci yazıçı yoxdur. Qorkinin əsərlərindən qüvvət, güc, gələcək uğruna mübarizə hissi alırdılar. Bu inam nəticəsində M. Qorki həm publisist, həm də yeni dünya, yeni həyat, yeni mədəniyyət uğrunda döyüşən bir qəhrəmandır.

Ədəbi əlaqələrin inkişaf yollarının öyrənilməsi istiqamətində K.Talıbzadənin «Qorki və Azərbaycan» monoqrafiyası əsas tədqiqatlardan biridir. Bu tədqiqatın əvvəlki tədqiqatlardan fərqi ondadır ki, ədibin əsərləri böyük miqdarda yox, elmə tanış olmayan material və sənədlər əsasında yazılmışdır. XX əsrin əvvəllərinə aid olan bu sənədlər toplusunu araşdırıb qələmə alarkən, K.Talıbzadə rus ədibinin yaradıcılığı, onun ənənələri haqqında məlumat verməyi deyil, ümumilikdə Qorkini Azərbaycana bağlayan tərəflərini qeyd etmişdir.

Tədqiqatda əsərlərin milli mətbuatımızda nəşri, Qorkiyə aid Azərbaycan dilində ilk mənbələr haqqında ayrıca bəhs edilir, rus yazıçısının Bakı ilə əlaqəsi xüsusən araşdırılırdı. Azərbaycan nəşrlərində yazıçıya aid dərc olunan bütün faktlar ilk dəfə olaraq nəzərdən keçirilirdi. Qorkinin öyrənilməsində mətbuatın əhəmiyyəti böyük idi. Ancaq XX əsrin əvvəllərində "Kaspi", "Şərqi-Rus", "Baku" kimi qəzetlərdə Qorki haqqında dərc olunmuş fikirlərin diqqət yetirildiyi məqamlarda müəyyən qüsurlar gözə çarpırdı. K.Talıbzadə yazırdı: «Burjua mətbuatında çap olunan məqalələrin çoxunda Qorkinin yaradıcılığı təhrif olunur, ona böhtanlar atılırdı. Burjua tənqidi müxtəlif yollarla Qorki yaradıcılığını fəhlə sinfindən uzaqlaşdırmağa, burjuaziyanın bədii məfkurəvi cəbhəsinə yaxınlaşdırmağa can atırdı... Burjua jurnalisti Əhmədbəy Ağayevin Qorki haqqında yazdığı iki məqaləsi buna yaxşı misaldır.» [3.108]

Azərbaycana bir neçə dəfə səfər etmiş Qorki Azərbaycanla bağlı düşüncələrinin müəyyən bir hissəsini «Qafqazda qaçaqlar» adlı oçerklərində ifadə etmişdir. K.Talıbzadə Qorkinin bu oçerklərində qəhrəmanlardan biri Qaçaq Kərəmin fəaliyyəti, şəxsiyyəti haqqında, düzgün məlumatı oxucularına çatdırmışdır. O, tarixi faktlara əsaslanaraq Qorkinin oçerkindəki Qara Nəbi obrazını müəyyənləşdirir, quldur kimi göstərilmiş Qara Nəbini Qaçaq Nəbi hesab edən tədqiqatçıların yanlışını düzəldirdi.

K.Talıbzadə bu monoqrafiyada yazıçının «Şahin nəğməsi», «İzergil qarı», «Arxip baba və Lyonka», «Makar Çudra», «Çelkaş», və s. əsərlərinin uğurlu tərcümələri ilə yanaşı «Həyatın dibində»ki kimi o qədər də dolğun olmayan tərcümələrdən də bəhs edirdi. Qorki irsinin nisbətən daha çox tərcümə olunduğu 1928-1930-cu illəri idi. Ə.Haqverdiyevin Qorki əsərlərinin tərcüməsi işində rolu əvəzsizdir. K.Talıbzadə ədibin tərcümələrinin müvəffəqiyyətini onun yaradıcılığına rəğbəti, əsərlərinin mahiyyətini, məgzini doğru dərk edilməsi ilə izah edirdi. M.Qorkinin əsərlərinin tərcüməsi sahəsində A.Şaiq, C.Cabbarlı, S.Vurğun, M.Arif,

Ə.Cavad, M.Rzaquluzadə, Ə.Şərif, M.Rəfili, C.Cəfərov və s. başqa yazıçı və tənqidçilərin xidmətləri böyükdür. Qorkinin Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənətinə məhz bu tərcümələr vasitəsilə gəldiyini, geniş imkanlar yaratdığını xüsusi vurğulayırdı .

Ümumiyyətlə, K.Talibzadə tədqiqatında Qorkinin bizim ədəbiyyatımızla çoxşaxəli ünsiyyətini, əlaqələrini digər sahələrdə də diqqətdən qaçırmamışdır. Teatr və tərcümə yolu ilə bu əlaqələrin ötürülməsi ilə bağlı diqqətli araşdırmalar etmişdir. Bu tədqiqat bir çox dillərə tərcümə edilmiş, Azərbaycan-rus ədəbi əlaqələrinin ən qiymətli nümunələrindən biridir.

Ədəbiyyat

- 1.M.Qorki.Seçilmiş əsərləri - 2006. (263 s)
2. Dünənün, Bu Günün, Sabahın sənətkarı - 2018. (35s)
- 3.T.Rəhimli. Ədəbiyyat və tənqidin yaradıcılıq problemləri – 2009.(247 s)
4. S.Xudiyeva .M.Y.Lermontov və L.N.Tolstoyun yaradıcılığda psixologizmin Azərbaycan dilinə tərcümələrdə verilməsi problemi – 2015. (118 s)
5. https://www.elibrary.az/docs/qazet/qzt2015_10247.htm

M.Qorki Azərbaycan ədəbiyyatında

Xülasə

Əlizadə.G

“M.Qorki Azərbaycan ədəbiyyatında” adlı məqalə əsas olaraq yazıçının ədəbiyyatımıza təsiri, onun haqqında yazılan monoqrafiyalar , tədqiqat işləri haqqında bəhs edir. Mir Cəlal, K.Talibzadənin araşdırmaları nəticəsində M.Qorki haqqında ətraflı məlumatlarla tanış olundu. Bu araşdırmalar nəticəsində yazıçının Azərbaycanla bağlı yazdığı öçerkləri bildik. Qələmə aldığı əsərlərin tərcümələrinin müvəffəqiyyətini ,mahiyətini , dolğunluğunu monoqrafiyalar və tədqiqatlar nəticəsində dərinlən anladıq.M.Qorkinin qələmə aldığı bir sıra əsərlərinin “Şahin nəğməsi”, “Arxip baba və Lyonka”, «Makar Çudra» və s dolğun tərcüməsi ilə tanış olduq. Əsərlərinin tərcüməsini A.Şaiq, S.Vurğun, M.Arif, Ə.Şərif, M.Rəfili və s tərcüməçilərin xidmətini bildik. Bu əsərlərdə qəhrəmanların psixoloji vəziyyəti, durumu haqqında bəhs edildi .Məqalədə yazıçıya aid Azərbaycan dilində ilk mənbələr araşdırıldı. Azərbaycanla bağlı səfərləri və səfərləri nəticəsində düşüncələrini bildik.Bu məqalədə M.Qorkinin həm bizim ədəbiyyatımızda , həm də dünya ədəbiyyatında çoxşaxəli yaradıcılığı göstərilmişdir.

M. GORKY IN AZERBAIJANI LITERATURE SUMMARY

ALIZADEH GULZAR

The article "M. Gorky in Azerbaijani literature" mainly talks about the influence of the writer on our literature, monographs and research works written about him. As a result of K. Talibzade's researches, Mir Jalal got acquainted with relevant information about M. Gorky. As a result of these investigations, we found out about the essays written by the writer about Azerbaijan. As a result of

monographs and researches, we deeply understood the success, essence and completeness of the translations of the works he wrote. We had the services of A.Shaik, S.Vurgun, M.Arif, A.Sharif, M.Rafili and other translators to translate his works. In these works, the psychological state and condition of the heroes were discussed. In the article, the first sources in the Azerbaijani language related to the writer were examined. We got to know his thoughts about Azerbaijan as a result of his visits. This article shows M. Gorkin's multifaceted creativity both in our literature and in world literature.

М. ГОРЬКИЙ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ РЕЗЮМЕ

АЛИЗАДЕ. Г

В статье «М. Горький в азербайджанской литературе» в основном говорится о влиянии писателя на нашу литературу, о написанных о нем монографиях и научных работах. В результате исследований К.Талибзаде Мир Джалал ознакомился с соответствующей информацией о М.Горьком. В результате этих исследований мы узнали о очерках писателя об Азербайджане. В результате монографий и исследований мы глубоко поняли успех, суть и полноту переводов написанных им произведений. Для перевода его произведений мы воспользовались услугами А.Шайка, С.Вургун, М.Арифа, А.Шарифа, М.Рафили и других переводчиков. В этих произведениях обсуждается психологическое состояние и состояние героев. В статье рассматриваются первые источники на азербайджанском языке, связанные с писателем. В результате его визитов мы познакомились с его мыслями об Азербайджане. В данной статье показано многогранное творчество М.Горькина как в нашей, так и в мировой литературе.

Rəyçi: dos. Vəliyev Fatimə